

Həbsdə həyat necə keçir?

Psixoloq Mələhət Həsənova:
"Onları həbsə keçmiş travmaları sürükləyir"

Azərbaycan
Respublikasının
Medianın İnkişafı
Agentliyi

Yazı Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

həbs yatırlar yatsınlar, o travma onların beynindədir. Oğurluğun, kimisə öldürməyin, dələduzluğun yaxşı əməl olmadığını onlara qəbul etdirmək çox zaman alır. Bunların doğru olmadığını, doğruları aşılamaq, psixoloji cəhətdən onları başa salmaq, özlərini tapmağa kömək etmək lazımdır. Belə olsa düşünürəm ki, cinayətlərin sayı da azalar.

-Təkrar cinayət edib həbsə qayıdanlar niyə edir bunu? Azadlıq onları niyə qorxudur?

-Doğrudur, insanların həbsxana-

Həyatının səhvini edən insanların əksəriyyəti sonralar bu əməlindən peşman olurlar - uzun illər azad səmaya barmaqlıqlar arxasından baxmaq məcburiyyətində qalırlar. Məhbuslara həbsxanalarda fiziki əməklə məşğul ola biləcəkləri bir mühit yaradılır, əl işləri, yüngül sənaye işləri, ayaq-qabı sexi, tikiş, dərzilik, toxuculuq, xarratlıq, bənnalığ, dəmirçilik kimi işlərlə də məşğul olmaq imkanları olur. Lakin uzun müddət həbsxanada qalan insanların ünsiyyət problemi də olur.

Uzun müddət həbsdə olanların bəzilərinin həbsdən çıxandan sonra getməyə evi, görüşməyə qohumu yoxdur. Onlar yaşamaq üçün iş tapmalı, pul qazanmalıdırlar, lakin indi bu çox çətinidir. Bəxt üzünə gülüb iş tapanlar isə əvvəllər məhkum həyatı yaşadığı bilindikdən sonra iş yerində stiqmaya məruz qala bilərlər. Həbsdə həyat necə keçir, keçmiş məhkumlar həbsdən sonra cəmiyyətə necə adaptasiya olurlar? Bu suallara psixoloq Mələhət Həsənova ilə cavab tapmağa çalışdıq.

-Mələhət xanım, həbsxanaya düşənlərin hamısı pis insanlardır? Yoxsa həbsxana onları qəddarlaşdırır?

-İnsanlar həbsxanaya niyə düşürlər? Gəlin əvvəlcə buna baxaq. Deməli, bu insanların psixologiyasında hansısa bir problem var, hansısa duyğu yetərsizliyi var, hansısa tamamlanmamış bir hissi, bir emosiyası var ki, nə cinayət işləyirlərsə, bunun adını qeyrət qoyurlar. Yaxud oğurluq edirlərsə, deməli, nə zamansa nədənsə məhrum olunublar və başlayırlar oğurluqla onu kompensasiya etməyə. "Qoy mənim də olsun" düşüncəsi ilə. Yaxud sevdiyi insan başqası ilə evlənin, başqasına verirlər, amma gedib həmin qızı öldürür. Bu, əslində, sevgi deyil. İnsan sevdiyi insanı necə öldürə bilər? Sonra da deyir ki, mən onu sevirdim, niyə başqası ilə evlənsin? Bu, artıq eqoizmdir. İnsanın reallıqla barışa bilməməsi, özgüvenin həddindən artıq aşağı olması, öz xoşbəxtliyini başqalarında

tamamlanması gözləməsi. Bu kimi hallarda bu cinayətlər baş verir.

Deməli, artıq problem var ki, insan öz şüurundan, iradəsindən kənara çıxaraq başlayır cinayət törətməyə. Cinayət törədib həbsxanaya düşən insanların psixologiyası artıq məhv olub. Əlavə olaraq bir az da qapalı mühit, qapalı şərait, oradakı disiplinli həyat tərzi, müxtəlif insanların bir otaqda yaşaması və s. Bunlar hamısı təbii ki, insana təsir edəcək faktorlardır. Üstəlik, həm də məhbusdursa.

Bəzi məhbuslar kimisə döyməklə rahatlanırlar, bəziləri ibadət edərək kompensasiya edirlər, bəziləri isə ancaq özlərinə qapanırlar. Bizi bu gün narahat eləməlidir ki, niyə həbsxanalarda psixoloqlar yoxdur. Ümumiyyətlə, həbsxanaya düşən insanlara psixoloq lazımdır mı? Onların psixoloji dəstəyə ehtiyacları varmı? Təbii ki, var. Çünki insandır, nə cinayət törətməklərindən asılı olmayaraq. Onlar cəzalarını onsuz da çəkəcəklər. Amma bu həbsxanalarda mütləq onlara psixoloji dəstək lazımdır ki, onlar o dövrü ən az zərərle başa vursunlar, gələcəkdə azadlığa çıxanda adaptasiya olunsunlar, evə qapanmasınlar və bu cinayəti bir daha törətməsinlər. Bunun üçün onların diqqətini yayındıracaq, məşğul olacaqları məşğələlər təşkil etmək lazımdır.

-Peşman olmayan məhbuslar da var...

-Var, doğrudur. Həbsdə olanların bəziləri deyir ki, mən peşman deyiləm. İllərdi oradadır, amma deyir ki, peşman deyiləm. Artıq o insanlar orada komfortdadılar, mənimseyiblər mühiti, onlar üçün fərq yoxdur. Əgər onlar azadlığa çıxacaqqlarsa, yenidən səhv edəcəklər. Yəni də həmin hadisəni törətmək potensialları var. Onlar neçə il

nadan çıxıb ikinci dəfə həbsxanaya qayıtmaları hallarına çox rastlanı. Təzədən eyni cinayəti törədirlər, eyni maddə ilə yenidən içeri girir. Əksəriyyəti etdiyi hərəkəti səhv yox, doğru sayır. Elə bilir ki, etdiyi şey düzdür. Necə ki, insan uşaq vaxtı bir travma alır və ömrü boyu o travma onu izləyir. Ümumiyyətlə, bizim travmalarımız beynimizdə sxemlərlə formalaşır. Hər yaşda biz travmalarımızla əlaqədar sxemlər qura bilərik. Deyək ki, kimisə bir cinayət törətdi, bir insanın canına qıydı və bundan peşman olmadı. Ürək o qədər qatlaşıb ki, etdiyinin fərqi deyil. Təkrar cinayət törətməyin əsas səbəbi odur ki, onlar yaşadıkları həbsxana həyatından dərs çıxarmırlar və öz aqressiyalarına yenilirlər. Bunun da əsas səbəbi yenə deyirəm, düzgün olmayan tərbiyədir.

-Həbsdən çıxan insanların cəmiyyətdə adaptasiyası necə olmalıdır?

-Həbsdən çıxan insanlara normal baxılmalıdır cəmiyyətdə, qınanılmamalıdır. Amma bir az fərqlidir. Gəlin bir az açıq danışaq, həbsdən çıxan insanlara elə baxırlar ki, bu insan həbsə girib-çıxıbsa, cinayət törədibse artıq bunu ara-

mıza almamalıyıq. Ailələri bir az dəstək olub, əgər anası varsa, bacısı varsa, atası varsa, nə xoş ki, onlar dəstək olurlar. Yaxud da həyat yoldaşları onları gözləyibse, övladları onlar üçün darıxırsa, bu, həbsdən çıxan insan üçün ən yaxşı adaptasiya yoludur. Ailə mühiti görür, sevildiyini anlayır. Bəzən həbsdən çıxan insanlar qoyub getdikləri heç nəyi yerində görmürlər həbsdən sonra. Belə halda onlar mənəvi deqradasiya yaşayırlar və adaptasiya olunmaqları çox çətin olur. Onlara bir çox yerlərdə iş verilmir, sosial rifahları zəifləyir. Mən

təsir edir, işlə bağlı təcürəyi-hallarda həbsdə olan qohumu olduğu anlaşılır. Qınaq çox vaxt belə yaranır. Doğrudur, o bir cinayət törədib, amma cinayətin cəzasını çəkib, artıq azadlıqdadır. Etdiyi səhvə görə ömür boyu qınamaq, təkrar-təkrar törətdiyi cinayəti ona xatırlatmaq, onu bunun üçün günahlandırmaq doğru deyil. O da bilir etdiyinin səhv olduğunu, həyatını yeniləmək üçün dəstək istəyir sadəcə. Biz həmişə öz pasiyentlərimizlə söhbətləşəndə, terapiya zamanı deyirik ki öz içindən başla dəyişikliyə. Nə vaxt daxililən düzəlsə, şəfalansa sən də aydınlanacaqsan. Bəli, o özgüveni yenidən bərpa etmək üçün kənar münasibətlər qədər daxili "mən"i də əhəmiyyətli edir.

-Həbsxanada əmək, məşğuliyyət onların yaxşı adam olmalarına nə qədər təsir göstərir?

-Həbsxanalarda emalatxanalar olur, xalçaçılıq, bənnalığ, xarratlıq, toxuculuq, dərzilik kimi. Həbsdə olan insanlar üçün bu cür məşğuliyyət sahələr həm də onların həbsdən sonrakı həyatları üçün yararlıdır, kapitaldır. Elə pasiyentlərim olub ki həbsdə dərzilik, gözəllik ustalıqı öyrənib, indi öz zəhmətinin bəhrəsini görür, işləyir, yaxşı pul qazanır. Onlar həbsxanada həm boş vaxtlarını faydalı keçirirlər, həm də peşə öyrənirlər, pul qazana bilərlər. Düzəldikləri əl işlərini satmaq imkanları olur. Həbsxanadan çıxandan sonra həm işlə təmin olunmuş olurlar, həm də həbsxana müddətində işləyib pul qazanırlar. Onların düşüncələri də müsbətə doğru dəyişir, emosiyaları yumşalır. Çünki təcrübə göstərir ki əl əməyi ilə məşğul olan insanlar mülayimləşir, mənəvi rahatlıq tapırlar. İş insanın cövhəridir, həbsxanada da, azadlıqda da. İnsan işlədikcə başı qarışır, neqativ şeylərdən uzaq olur. Elə özümüzdən götürək. İşimiz olmayanda, həyatımızda bir az durğunluq olanda darıxırıq. Daimi məşğuliyyət axtarıyıq. İş, peşə öyrənmək məhkumların gələcək həyata həm adaptasiya olunmasına, həm öyrənib həbsdən çıxdıqdan sonra sosial-iqtisadi vəziyyətlərinin yaxşılaşmasına kömək edir. Üstəlik, ölkənin yaxşı ustalarına həmişə ehtiyacı var, qoy keçmiş məhkumlar da bir vaxtlar həbsdə olmaqları ilə yox, yaxşı usta olmaqları ilə xatırlansınlar.

Lalə Mehralı